

# Marcelijus Martinaitis: „Antrą kartą gimiau iš knygų“

2006-11-18



Į Baltosios anketos klausimus atsako poetas Marcelijus Martinaitis

1. Kokią Lietuvą norėtumėte matyti po šimto metų? Kokie visuomeninės raidos principai (ar įstatymai) galėtų padėti to siekti?

Po šimto metų tikrai jau nieko nematysiu, nebent iš dangaus, jeigu žemėje pasirūpinsiu geromis rekomendacijomis. Nenorėdamas kartotis, galėčiau pasirašyti po visų atsakymais į pirmąjį šios anketos klausimą, bandyčiau išpranašauti dar vieną kokį nors gražų būsimos Lietuvos regėjimą. Tik vieno dalyko nežinau, kaip išleisti tokį įstatymą ar įstatymus, kurie veiktų ir po šimto metų. Žinia, nekinta tik dešimt Dievo įsakymų, nors ir juos kiekviena epocha aiškina ar persirašo savaip. O reikėtų veikti ir gyventi taip, lyg dabar jau gyventum po šimto metų, nors ir gerai žinodamas, jog pasaulis ir tauta niekada nebus tokia, kokią norim matyti šiandien. Kas galėtų ar turėtų būti po šimto metų, vis dėlto yra utopijų sritis, kurios gali būti didžiai pavojingos, ypač jeigu dar ir įstatymus pradėtume leisti tolimos ateities žmonėms, pagal tai jau šiandien versdami gyventi dabartinius gyventojus.

Nenorėčiau gyventi po šimto metų pagal dabar sukurtas taisykles, net jeigu aš pats būčiau jų autorius. Jau žlugo kelios XX a. ateities utopijos, iš kurių baisiausias buvo kruvinas "šviesios komunizmo ateities" mitas, pareikalavęs milijonų gyvybių. Valia kurti gražiausias tolimos ateities vizijas, tik nevalia imtis jų jau dabar įgyvendinti įstatymais ar revolveriu.

Kartais galvoju, jog gerai, kad neturiu valdžios. Ką gali žinoti... O be to, dar esu literatas, neretai išstinkamas keisčiausių vizijų, kurios būtinos kūrybai, bet tik ne veiklai, įstatymams, sienų apsaugai, bankams, skatinti gimstamumą, pagal jas versti gyventi kitus ir pan. Rašytojui negalima duoti valdžios, nes jis iš prigimties yra diktatorius, tironas, negailestingas teisėjas, tai ir mano pranašystės po šimto metų gali būti didžiai pavojingos. Esu potencialiai pavojingas. Tik pažvelkime, ką rašytojas daro su savo išgalvotais veikėjais: juos baudžia, šaudo, karia, tremia, iš jų tyčiojasi.

Stalinas galėjo būti genialus rašytojas. Tik neturėjo literatūrinio talento, savo "veikalus" rašė nepaprastai skurdžiu stiliumi, nors pasižymėjo paranojišku užsispyrimu kurti ateities vizijas. Jis kūrė personažus gyvenime iš gyvų žmonių, išgalvodamas jiems vaidmenis ir nusikaltimus. Jis kūrė vieną didžiausių ir baisiausių XX a. epų, kurį mums paliko užbaigti. Orvelas savo garsiajame romane "1984" darė tą patį, sukurdamas idealų valdymo modelį pagal ideologines bolševikinio komunizmo doktrinas apie pasaulį, koks pagal jas turėtų būti. Bet jis tai darė su išgalvotais veikėjais ir jam istorijoje geriau pasisekė negu Stalinui.

Kai nežinai, ką daryti šiandien, atrodo, paprasčiau tvarkyti ateitį, kurioje dar niekas jokių svarbių reikalų neturi. Aš dėl tos tolimos ateities per daug nesuku sau galvos, mano protas ir sugebėjimai taip toli nesiekia. Man kur kas svarbiau gyventi ir veikti taip, kad šiandien nesiblaškytų tauta, kad ji išliktų bent man gyvenant ir kad nebūtų mūsų pačių susinaikinta. Dėl to rašau. O ateityje patys žmonės žinos, kaip jiems gyventi, kokius leisti įstatymus, kaip mąstyti ir kurti, kaip žiūrėti į mus, kūrusius jiems gražias ateities utopijas.

Mūsų ateities vizija dar tebėra rezistencinė, suvokiama kaip nesibaigianti kova dėl lietuviybės, savo kalbos, kaip sugebėjimas priešintis galimiems okupantams, kurie vis dar panašūs į praėjusių amžių grobikus, prievartautojus, manoma, kad ir tolimoje ateityje tęsis panašūs XIX ar XX amžių sąjūdžiai.

Visa, ką čia pasakiau, dar nereiškia, kad negalima galvoti ar įsivaizduoti, kas galėtų būti po šimto metų, apie tai gražiai pasvajoti, visa tai priešinant su tokia, rodos, neteisinga, tamsia, sunkiai suprantama dabartimi. Bet ar mes valdysime savo ateitį? Kaip atrodys ne vien Lietuva, bet ir pasaulis po šimto metų, kai, kaip teigiama, išseks žemės įščios: bus baigiama išsiurbti ar jau išsiurbta nafta ir liks tušti dujotiekių vamzdynai? O tai ir yra svarbiausias šiuolaikinės postmodernios civilizacijos duona ir kraujas. Kuo visa tai bus pakeista net per artimiausius dešimtmečius?

Partijos, politikai vengia apie tai kalbėti, pumpuodami į mūsų sąmonę visokias šviesios ateities vizijas, kurios priklausysiančios nuo jų, jeigu jiems šiandien bus duota valdžia penkeriems ar dešimčiai metų. O tuo pačiu metu naikiname Žemę, kurioje turės gyventi žmonės po šimto metų, taip pat ir lietuviai, jeigu jų dar bus.

2. Ar jaučiatės esąs Lietuvos bendruomenės narys? Ar galėtumėte su pasidžiavimu ištarti: "Aš esu lietuvios ir tuo labai didžiuojuosi" ir kodėl?

Nežinau, kaip reikėtų didžiuotis? Gal kaip nors ypatingai vaikščioti įsiremus į šonus, pasipūtus sėdėti, iškilmingai kalbėti? Kur taip reikėtų elgtis? Lietuvoj? Prie Eifelio bokšto? Keletą kartų užsienio kelionėse atsitiktinai sutiktų žmonių, nužvelgusių mano išvaizdą, buvau klausiamas, ar aš ne švedas? Sutrikęs imdavau aiškinti, jog esu lietuvis. Matydavau, kad atsakymo visai nesupranta. Taip ir likdavau vidury Europos stovėti kaip koks miestas. Štai ir didžiukis pats sau vienas kad nori - pačiame žemyno viduryje.

Taip jau turbūt istoriškai susiklostė, kad mes labiausiai linkę didžiuotis patys sau, norėdami pakelti vieni kitų savigarbą. Tikriausiai taip reiškiasi mūsų nevisavertiškumo kompleksas. Reikėtų mums gyventi ir veikti savo namuose kaip normaliems lietuviams, kad taptume ir normaliais Europos žmonėmis, kad nustotume visur aiškintis, kad esame iš Lietuvos, kurioje teka Nemunas ir kur kalbama seniausia gyvąja indoeuropiečių kalba.

Žymiai sveikesnis dalykas man yra maudulys, širdperša. Jeigu dėl ko nors Lietuvoje nemaudžia, neskauda, vadinasi, nemyli, esi abejingas ar svetimas, nori, jog viskas tave tik malonintų, kad galėtum prieš ką nors kur nors puikuotis, net ir tuo, ką pats nesi padaręs. Džiaugiuosi, o ne didžiuojuosi pats ką nors gero padaręs arba kai kitas tai padaro.

O šiaip galiu būti tik lietuvis, ypač Lietuvoj, o kuo nors kitu niekaip negaliu būti, net ir švedu ar reklamuojamu "pasaulio piliečiu". Juk tas pasaulis yra visur, matomas ir pro mano langą, prie kurio kompiuteriu rašau šį tekstą, ir plente, į kurį tuoj pat išėsiu, autobusu veždamas šiuos atsakymus į anketą! Keistas lietuvių nusiteikimas, kad jie vis dar negyvena pasaulyje!

3. Ar Jus tenkina Lietuvos valstybės kultūros politika? Kas joje, Jūsų nuomone, keistina?

Neretai manoma, kad tą valstybės kultūros politiką turi daryti kažkas kitas, tik ne aš, ne mes. Kai kalbama apie valstybę, jos politiką, kažkodėl mintyse turima vien tik valdžia. Maždaug kaip anais laikais: kur žiūri partija, Vyriausybė, o dabar dar ir Seimas. Kultūra yra savaveiksmis reiškiny, ją darome mes visi. Valstybė, tiksliau valdžia, reikalinga tam, kad mus atpalaiduotų tokiame veikime, užtikrintų tam tinkamas sąlygas, tačiau nesikištų į savaveiksmius procesus, nesiimtų cenzoriaus vaidmens. Nenoriu, kad koks nors diletantas valdininkas, seimūnas ar vien savos partijos patriotas imtų "reguliuoti" literatūrą, TV laidą, spektaklius.

Geriausia valstybės politika kultūroje, kai joje nėra jokios politikos, kai valstybė sudaro tam palankias sąlygas ir kai visuomenė, įvairios bendruomenės pačios reguliuoja savo veiksmus.

Lietuvoje daugmaž taip ir yra arba bent jau einama tuo keliu. Tik reikia klausti, ar gerai ir tinkamai veikia įvairūs visuomeniniai dariniai: tarybos, valdybos, komisijos, komitetai, fondai? Į šiuos darinius persikelia kultūros finansavimo, jos savireguliacijos, kūrybos skatinimo veiksniai.

Dar vienas klausimas: koks yra tų darinių kultūrinis lygis, demokratijos, kūrybos, meno prestižo ir prioritetų suvokimas? Kiek čia yra tikro supratimo ir kiek savanaudiškumo, neišmanymo, savos "chebros" rėmimo? Kultūros, bent išorinės, dabar Lietuvoje yra gana daug, pradedant rimtais prestižiniais renginiais ir baigiant primityviausiu kiču. Tam pinigų pagal mūsų dabartinės finansinės išgales išleidžiama daug, atrodo, nereikėtų dėl to skųstis - net rašytojams, knygų leidėjams. Knygynų lentynos lūžta nuo neišpirktų knygų, jas leidžia kas nori ir kaip nori. Štai poezijos rinkinių per savaitę įvairiose leidyklose ir leidyklėlėse išleidžiama 5, 7, kartais 10 knygų, kiek sovietmečiu pasirodydavo per visus metus. Pinigų leidybai iš visur galima susigraibyti. Knygų yra, tik ar yra lietuvių literatūra, koks jos visuomeninis prestižas? Bet čia jau kitas klausimas. Taip reikėtų klausti ir apie daugybę renginių: kam metami pinigai, ar tikslingai, ar ten, kur tikrai reikia?

Be galo daug biudžeto, savivaldybių bei rėmėjų pinigų surija įvairūs masiniai renginiai, kurie dažniausiai naudingi tik komercijai. Festivaliai, jubiliejai, kvailiausios varžybos, eitynės, mugės, tikros ar pramanytos šventės, jas lydintis alus, įvairūs gėrimai, užkandžiai, suvenyrai, tam pritaikyti pirkiniai, pagaliau - nusigėrimai. Visa Lietuva kaip niekad taip smarkiai užšventė, kad net pabaigos nematyti, nes jau labai pailgėjo tos "šventos" dienos. Todėl ir susikaupti, ir knygelę paskaityti nelieka laiko. Taip akivaizdžiai komercializuojamas mūsų viešas gyvenimas, publiką maitinant pigiausiu, greitai virškinamam masinės kultūros maistu. Kultūros rėmimas yra gerokai iškreiptas, turintieji pinigų ir nežinantieji kur jų dėti iššvaisto naktiniuose klubuose, remdami įvairius šou, seksualinį ar net kriminalinį atspalvį turinčias pramogas ir pan. Dalis mūsų vadinamųjų milijonierių kultūriškai tebėra gana skurdūs, jie dažniausiai ir užsako tą primityvią kičinę kultūrą. Tik aukšto lygio kultūra gali suteikti prasmės turtui, materialiam gyvenimui.

4. Ar Jus tenkina Lietuvos valstybės švietimo politika? Kas joje, Jūsų nuomone, keistina?

Būvęs kažkada elitinis, švietimas, mokymasis tapo masiniu ar net pragmatiniu dalyku, atsiskiria nuo to, kas būdavo vadinama auklėjimu, ugdymu, ypač tai sakytina apie jauniausiąją kartą. Įsigali naujas terminas - žinių visuomenė. Jau pradėta užmiršti, kaip pakilus Atgimimo bangai buvo kuriama tautinės mokyklos vizija, kurioje turėjo dominuoti tautinio bei pilietinio ugdymo programos. Tačiau daug ko tada nebuvo numatyta, nežinota, kas ir kaip kita kryptimi ims veikti visuomenėje ir visuomenę.

Neteisinga būtų visas bėdas suversti mokyklai, nes ji jau nėra vienintelis žinių ir ugdymo šaltinis. Įvairias socialines, pilietines ar dorovines elgsenas, gal net paveikiau, formuoja TV, internetas, kitos kultūros, destruktivos elgsenos skleidimo priemonės.

5. Kokių permainų Lietuvos valstybės strategijoje reikėtų pageidauti, norint susigrąžinti masiškai į Vakarus emigruojančią jaunąją Lietuvą?

Galima prikurti įvairiausių strategijų apie tai, kaip susigrąžinti į Vakarus sprunkančią jaunąją kartą, bet nieko nepakeisime, jeigu čia, Lietuvoje, nepradėsime gyventi geriau, oriau, padoriau.

Maždaug per šimtą metų Lietuva patyrė tris didžiulias emigracijos bangas: praėjusio šimtmečio pradžioje, jo viduryje išgyveno priverstinę emigraciją, ir štai dabar trečią, kuri savo pobūdžiu kiek skiriasi nuo kitų. Per jas paprastai prarandama iki pusės milijono gyventojų dėl ekonominių, politinių ar grynai psichologinių priežasčių.

Bangos viršūnę paprastai lydi atoslūgis, po kurio prasideda grįžimo laikotarpis, nors po visą pasaulį išsibarsčiusių vis dėlto lieka gana daug, kas ypač skausminga nedidelei tautai. Pagal savo šalį paliekančiųjų procentą per šimtmetį esame labiausiai nukentėjusi tauta, teigiama, jog šiandien Lietuvoje mūsų galėtų būti 5-6 milijonai.

Reikėtų prisiminti tarpukario Nepriklausomą Lietuvą, ypač jos paskutinį dešimtmetį, kai gyvenimas tapo ekonomiškai normalesnis, tada atslūgo ir iš krašto išvykstančiųjų banga. Manychiau, kad dabartinės emigracijos viršūnė dar nėra pasiekta, todėl negalima pasakyti, kiek, kaip, ko ir su kuo grįš, ir iš viso - ar grįš? Reikia turėti mintyse vieną dalyką. Maždaug ketvirtadalis, o gal ir trečdalis žmonių paprastai niekaip savęs neidentifikuoja nei su savo krašto kultūra, nei su jo istorija. Kaip šiandien dažnai galima išgirsti sakant: "Kam man ta Lietuva!" Netrukus mums reikėtų laukti naujo dalyko - imigrantų, kurie ims užpildyti atsiradusias tuštumas. Išskirtinis pastarųjų metų bruožas - moterų emigracija. Nežinau, ar kas skaičiuoja, kiek moterų kasmet palieka Lietuvą? Jų išvykimo motyvai dažniausiai kiek kiti nei vyrų. Lietuva dabar daugiausia "eksportuoja" jautukus, nuotakas ir krepšininkus. Nemalonu matyti, kai jau dvylikos trylikos metų mokinės pradeda rūpintis savo "erotiniu", kitaip kalbant "prekiniu" patrauklumu, dažais "tinkuoja" veidus. Grįžusieji yra brangesni nei išvykstantieji, kaip sakoma šventraštyje apie grįžusią avelę. Jie ką nors svarbaus parsiveža, jei ne pinigų, tai kitokio išmanymo, kaip kažkada mūsų seneliai iš "iš tų velnio amerikų". Duok Dieve, kad ir dabar ką nors parsivežtų.

Galima būtų uždaryti sienas, kaip darė sovietai. Bet jos dabar atsidarė į Vakarus, kaip dar neseniai prievarta buvo atidarytos į Rytus.

6. Lietuva dažnai įvardijama kaip šalis, pirmaujanti pagal savižudybių skaičių. Kodėl taip yra ir ką daryti, kad būtų kitaip?

Dėl savižudybių, kurių skaičiumi net pirmaujame. Priežastys čia labai įvairios. Viena jų - tiek psichologinė, tiek kultūrinė, tiek profesinė įtampa. Prie tų, kurie fiziškai susinaikina, reikėtų priskirti ir tuos, kurie beveik sąmoningai naikina savo asmenybę. Lietuvoje yra dešimtys tūkstančių, kurie nenori ir jau nieko negali ir negalės dirbti, gal net ir gyventi. O kiti puikuoja prabanga, automobiliais, meilužėmis, vadinamaisiais elito baliais. Tai nuo tautos visumos aiškiai atsiskirianti dalis, kuri skaido visuomenę į savo galios demonstruotojus ir nevykėlius. Prisimenu pasakymą: "Neduok, Dieve, kad ubagas ponu pasidarytų!"

Nemanau, kad svarbiausia savižudybių priežastis turėtų būti žmonių neturtas, mažos algos ar pensijos. Tiesa, kaip skelbia statistika, didelė dalis žudosi ištikta alkoholinės psichozės. Paprastai žmonės dėl neturto nesižudo, nes ima veikti galingos savisaugos jėgos - išlikti iš paskutiniųjų. Kartais koks nors valkatėlė jaučiasi laimingesnis už poną, pro šalį prašvilpantį prabangiu automobiliu.

Kitas klausimas: kodėl taip žudosi ir tie, kuriems, atrodo, puikiai sekasi, nieko netrūksta, valdo didelius pinigus, visko turi, ko tik širdis geidžia? Ar ne čia slypi tie mus bauginančios socialinės ligos simptomai? Ar tai nerodo, jog tos materialinės ir finansinės galios žmoguje atveria baisias moralines ir dvasines tuštumas, kurių jis išsigąsta, neturėdamas kuo jų užpildyti? Ar čia nesusiduria žemas kultūros lygis ir, atrodo, neribotos materialinės galimybės. Juk per trumpą laiką gana lengvai iškilo daugybė tam kultūriškai ir psichologiškai

nepasiruošusių žmonių, staiga atsidūrusių prieš baisią tuštumą, kai viską turėdamas, pasirodo, nieko tikro neturi!

7. Ar Jus tenkina tai, kaip Lietuva suvokia ir pateikia save žiniasklaidoje ir televizijoje?

Negalėčiau viešai peikti žiniasklaidos, nes pats esu su ja susijęs ir savaip atsakingas. Tačiau ne kam nors kitam, o pirmiausia patys sau kuriame gana atstumiantį Lietuvos vaizdą, kaip dabar sakoma, "vartodami žiniasklaidos produkciją", "gamindami" jai vis naujos ir naujos kriminalinės medžiagos. Intriguojanti žinutė, politiko apsikaulinimas tapo preke, vyksta konkurencija, kas greičiau pirmas pagriebs dar karštą sensaciją, nors po dviejų trijų dienų, kaip ir pervažiutas šuva, ji pradeda dvokti. Pučiamas koks nors kriminalinis, korupcinis ar politinis burbulas, kol jis pagaliau sprogsta, ir jokio teisinio atpildo nesulaukiame, nes jį tuoj užgožia kitas skandalas.

Taigi tariamai viešajai nuomonei nuolat reikia tokios "paskrudintos mėsos". Ją užuodžiame savaitę, dvi, tris, gerai nežinodami, kas ją ir kur paskrudina, iš kur sklinda kvapas, kieno ir iš kur tie skandalai transliuojami? To dažnai niekada nesužinosime! Tos temos, įvairios intrigos, kompromatai, blevyžgos, banaliausi šou yra paklausūs, tokie leidiniai labiausiai skaitomi, TV laidos žiūrimos! O tai ir yra "perkamiausia produkcija". Visus tuos komercinius leidinius ir kanalus išlaikome mes - skaitytojai, klausytojai ir žiūrovai, net ir tie, kurie nežiūrime ir neskaityme. Tik gerai nežinome, kiek visi už tai mokame. O užmokame dviem būdais, tiesiogiai pirkdami, t. y. didindami tiražą, ir per reklamą, kurios įkainiai atsiduria mūsų prekių ir paslaugų kainoje. Todėl tarp TV kanalų ir leidinių vyksta arši konkurencija, dažnai nepaisant jokių "įvaizdžių" ar net žmonių kvailinimo. Taip negaliu sakyti apie visus leidinius, išlaikančius tam tikrą orumą.

Pasibaisėjimą kelia dar ir tai, jog kai kurios vadinamos žiniasklaidos priemonės įvairiais būdais telkia savas primityviausias skaitančiųjų ir žiūrinčiųjų bendrijas, ugdo jų pusiau kriminalinį skonį, nepaleisdamos jų iš savo akiračio, pradedant vaikais ir baigiant nestabilios kultūrinės orientacijos "vartotojais". O jeigu, sakysime, atsirastų kita masinė paklausa, visos TV imtų rodyti operas ir baletus, kaip dabar yra Baltarusijoje, o laikraščiai rašytų tik apie gerus valdžios darbus, profesoriai ir kunigai mus mokytų gražiai ir teisingai gyventi.

Bet profesionalios kultūros dominavimas tam tikruose TV kanaluose vis dėlto yra neįmanomas, nes mūsų visuomenė tebėra labai nestabili ir leidžiasi manipuluojama dažnai primityviausios spaudos ir TV laidų. Nesiūlau įvesti cenzūros. Labiausiai ko lietuviai dar vis neišmoko, tai laiku išjungti televizorių! Nors ir pavieniui, bet šitaip pasitrauktume iš minios, kurią paskui save veda įvairios "žvaigždės", prodiuseriai, "anekdotų karaliai", politiniai plepiai. Neduokime uždirbti tiems, kurie mus nuolat pikcina ar kvailina. Tada nebūtume tokie ir tais, ką matome, ko klausomės, ką skaitome ir kuo piktinamės! Ten mums rodo mus, kokie mes sutinkame būti! Ar ne patys savimi kartais pasišlykštume, kalbėdami apie žiniasklaidą? O tai jau šis tas.

8. Kokios lietuvių nacionalinės savybės Jums atrodo gražiausios, o kokios ne? Lietuvos žmonių moralė, sąmoningumas ir patriotizmas: diagnozė ir perspektyvos.

Apie tai nieko nauja nepasakysiu. Gal tik tai, kad smarkiai keičiasi lietuvių charakteris, mums tampant miesto tauta. Tai nėra taip paprasta, nes didžiama kuriančiųjų šiandieninę valstybę, jos kultūrą, savo panagėse atsinešėme tėviškių žemės, apgyvendinome miestus, net ir patį Vilnių. Vienoks lietuvis yra pagal Vaižgantą, Krėvę, ir jau visai kitoks šiandien, neatpažįstamas pagal senuosius raštus, kurį įsivaizduojame kaip buvus darbštų, mylintį savo žemę, vaikus, darome sau priekaištus. Vargu, ar taip gražu buvo? Veikė bendruomeninė moralė, tam tikra etninė atsakomybė, perteikiama per papročius, tautosaką, giminybę, paveldą. Bet išėjęs iš tos bendruomenės žmogus tarsi apsinuogina, o tai, kas vadinama pilietine ir kultūrine bendruomene, dar tik randasi. Miestuose dažniausiai dar vis esame vienkiami žmonės.

Antra vertus okupacijos, persekiojimai žmogui pažadino tamsias jėgas: kerštą, pavydą, savęs sunaikinimo instinktus. Miesto erdvė mums atrodė tuščia, nes literatūros klasikoje neretai buvo ji vaizduojama kaip amorali. Ar tai nėra, grįžtant prie to, kas jau pasakyta, neurozių bei savižudybių šaltinis, laike ir erdvėje įstrigusių žmonių drama?

9. Lietuvos kultūros, istorijos ar visuomenės veikėjas, kuris yra Jums autoritetas? Ir kodėl?

Nesu įsikirtęs į kokį nors vieną, kad ir iškiliausią asmenį, kurį laikyčiau sau pavyzdžiu ir juo visur ir visada aklaui sekčiau. Rašančiajam tai pavojinga, kvėpėtų grafomanija ir epigonizmas. Įžymios asmenybės visų pirma man yra žmonės, o ne citatos. Jeigu reikėtų išvardyti, kas man turėjo vienokios ar kitokios reikšmės, reikėtų čia nurašyti bent trečdalį enciklopedijos, išvardyti daugybę knygų. Antrą kartą aš gimiau iš knygų. O kiek dar suskaičiuočiau kur nors sutiktų mažai žinomų žmonių, be kurių tiek aš, tiek mano gyvenimas būtų pasukęs kitomis vagonėmis?

10. Kokiais moraliniais principais vadovaujatės savo gyvenime?

Nesmagu girtis kokiais nors savo moraliniais principais. Jų nesu susirašęs ar kaip nors suformulavęs. Tikriausiai nesąmoningai laikausi dešimties Dievo įsakymų, nes vaikystėje ir paauglystėje buvau labai tikintis. Tai ir liko manyje. O apie mano dorą geriau galėtų pasakyti kiti. Vieniems aš būčiau neteisingas, piktas, kitiems atrodyčiau geras, paslaugus ir pan. Ir vieni, ir kiti būtų visiškai teisūs. Tačiau daugiausia teisybės ir doros mokiausi iš Marcelijaus Martinaičio, pats jį visą laiką mokydamas, juo nepasitikėdamas, pykdamas ar jį gėdydamas!

<http://www.bernardinai.lt/index.php?url=articles/55439>